

PREÀMBUL

Aquesta presentació es divideix en tres parts i un epíleg. Els deu anys de la vida de Pompeu Fabra a què em refereixo al títol es divideixen, naturalment, en dos lustres: 1933-1938 i 1938-1943. Això em permet d'exposar separatament els avatars de la MISCEL·LÀNIA FABRA que ací reproduïm en facsímil: n'hi hagué una preparació en els anys trenta (primera part), els treballs tipogràfics quedaren interromputs per la situació de Barcelona el 1938 (segona part) i, per fi, Joan Coromines reeixí a tirar endavant l'empresa i el volum anunciat fou una realitat tangible a l'Argentina l'any 1943 (tercera part). L'epíleg és dedicat a presentar breument el contingut científic de la MISCEL·LÀNIA. Atès que ací m'hauré de referir sovint a diversos indrets del llibre, ho faré remetent el lector a les pàgines corresponents, però cal tenir present que la paginació de l'«Advertiment» previ de Coromines és en xifres romanes i que la de la miscel·lània pròpiament dita és en xifres aràbigues.

1. EL PROJECTE

En la normalitat merescuda
1933

Pràcticament tots els biògrafs de Pompeu Fabra coincideixen a afirmar que, vers els anys trenta, el Mestre visqué una etapa de reconeixement general per l'obra feta. Alguns n'han dit la plenitud. Pompeu Fabra s'ha tornat una figura popular: conegut, respectat, estimat. Aquest sentiment col·lectiu es basa en la correntment anomenada «obra de Pompeu Fabra», la qual, bé que científica, ha tingut un ampli ressò popular. I ja és sabut: el poble intueix allò que no sabia explicar. I hi creu. Els entesos saben prou que la societat li agraeix la codificació ortogràfica i gramatical, l'establiment del «català literari», les

directrius per a l'ensenyament, les *Converses filològiques* (no debades aparegudes a la premsa diària), el *Diccionari general* (acabat de publicar el 1932). Entesos i fidels es fonen en una mateixa reacció, i aquesta s'emmarca en l'Estatut d'autonomia acabat d'obtenir (1932), però que té al darrere trenta anys de lluites per aconseguir-lo, compartides per un país sencer.

S'hi afegiren d'altres motius. Per raons òbvies, ací em limitaré a esmentar la Universitat. D'entrada, l'any 1931 el Ministeri nomena Pompeu Fabra catedràtic de Català per un procediment extraordinari que l'eximeix de les oposicions. Per a ell, la incorporació a l'*alma mater* representa el retorn de qui s'havia donat a conèixer a partir de 1900 com un romanista solvent, però que havia renunciat a la carrera per consagrar-se a cercar remei a la desgavellada llengua del país. Ara, ja bastant endegades les coses, es llança amb entusiasme a l'ensenyament i a la recerca a la Universitat. Però això només és el començ. Decretada l'autonomia universitària (1933), Fabra és designat president del Patronat de la Universitat de Barcelona, que n'és el màxim òrgan de govern. Per tant, recuperat com a professor, també li cauen al damunt altes responsabilitats de gestió.

Res de més natural, doncs, que hom vulgui homenatjar-lo dedicant-li, com s'estila entre universitaris, un volum de treballs dels seus col·legues, amics i deixebles. No he pogut escatir si s'havia constituït un comitè organitzador. Qui s'ocupà de totes les feines inherents fou Joan Coromines, deixeble i col·laborador de Fabra a l'Institut d'Estudis Catalans i a la Universitat de Barcelona, qui comptava amb el concurs de Ramon Aramon i Serra, aleshores ajudant a la Facultat. Cal dir que aquesta mena d'homenatges aleshores no era tan general com ho ha esdevingut en els nostres dies.¹ Tampoc no se'n féu,

1. Malgrat això, aquesta no era la primera vegada que sorgia el projecte d'un homenatge d'aquesta índole a Pompeu Fabra. Josep M. de Casacuberta n'havia tingut la iniciativa vers l'any 1928, la qual sens dubte hauria anat a càrrec de l'Editorial Barcino. Pel que en diu Coromines ací (p. VII), ja aleshores hi havia hagut tres col·laboradors matiners, que s'havien avançat a lliurar llurs contribucions. Per tant, l'homenatge organitzat en els anys trenta comptava, d'entrada, amb tres articles arribats *avant la lettre*. Coromines diu que, naturalment, els havien guardats per incorporar-los-hi i precisa que així ho ha fet constar a la fi de cadascun, senyalant-los amb el mil·lèsim 1928. S'acaben amb aquesta marca els articles de Joaquim Cases-Carbó (a la p. 41) i Louis Gauthat (a la p. 179). Però s'oblidà d'indicar quin era el tercer de la sèrie. He rellegit pacientment tot el volum, a la recerca del tercer col·laborador matiner. N'he anat descartant, d'antuvi, els que, per raons d'edat o de circumstàncies (com el fet de citar bibliografia posterior a 1930, etc.), no era possible que haguessin acabat el treball en l'intent de 1928. Hi han quedat «finalistes» Ferran de Sagarra i Alexandre Galí. M'inclino a creure que es tracta de Ferran de Sagarra, membre de l'Institut, perquè el seu treball (p. 363-379) correspon a l'època àlgida de la seva obra *Sigil·lografia catalana* (cinc volums publicats entre 1916 i 1932, dels quals ell ací només cita els dos primers, apareguts, respectivament, el 1916 i el 1922, mentre que el tercer és de 1932). Ferran de Sagarra i de Siscar, nat el 1853, tenia setanta-cinc anys el 1928. Pel que fa a Alexandre Galí (1886-1969), pedagog autor de treballs molt estimables sobre llenguatge i gramàtica, però no romanista ni espe-

en aquest cas, una invitació pública (mitjançant circulars distribuïdes entre gent de l'especialitat). Només a un nombre reduït de persones els fou ofert de col·laborar-hi. «La garba reunida hauria pogut ésser força més voluminosa si no s'hagués observat un sever criteri restrictiu» (p. VI).

En efecte, tal com s'expressa Joan Coromines a l'«Advertiment» (p. VI), en la preparació de la MISCEL·LÀNIA hom s'ha imposat un quàdruple criteri: selecció de persones, exigència de qualitat, presència de temes i representació geogràfica. Potser els organitzadors actuaven amb prudència davant una possible resistència de l'homenatjat? Ben mirat, però, Fabra havia acceptat, complagut, d'altres mostres d'afecte, àdhuc provinents de cercles menys lligats al nucli que més el podia afalagar: Institut, Universitat, professors de català. No podem sortir d'un món on tot són conjectures. Posats a no saber, ni ens és llegut de reconstruir la llista de les persones invitades a col·laborar a la MISCEL·LÀNIA FABRA (bé que al número 3 intentaré d'acostar-m'hi). Tampoc no sembla que es conservi documentació sobre les col·laboracions: tot devia descabdellar-se mitjançant converses personals o correspondència privada (a la qual, en tot cas, no he tingut accés).

El projecte, embolcat amb l'eufòria de la Universitat Autònoma del Patronat, és de procedir al lliurament de la MISCEL·LÀNIA a mestre Fabra en una sessió solemne a la Universitat, prevista per al 20 de febrer de 1938, dia del seu setantè aniversari. A desgrat de les desavinences polítiques, el país marxava i els qui en aquells moments fèiem estudis de batxillerat ens en sentíem fascinats. També un grupet de filòlegs i lingüistes maduraven o ja redactaven la contribució a un recull d'articles amb el qual volien regradar Pompeu Fabra, que havia salvat la llengua d'un poble. Fins que, indiferent al progrés actiu del país, de la llengua i de la cultura, advingué la catàstrofe que cuidà desfer el país, capgirà el signe de la seva cultura i amenaçà de mort la llengua en què aquesta s'expressava.

cialista en lingüística catalana, jo el posaria entre els «dos o tres noms de grans amics del mestre» (segons Coromines, p. VI), que ell addueix com si volgués justificar-se per haver-los inclòs entre els invitats a col·laborar. D'altra banda, Galí estava absorbit, a l'època del projecte de Casacuberta, per la metodologia de l'escola activa (cf la seva obra *Mesura objectiva del treball escolar*, de 1928) i per les qüestions de bilingüisme (assistí al Congrés de Luxemburg, també de 1928). En canvi, el seu article en aquest volum (p. 42-61) més aviat fa pensar en punts de vista que jo li sentia en els anys trenta a les classes que ens donava als alumnes de la Mútua Escolar Blanquerna. Per concloure aquesta ja massa llarga nota: penso que els tres col·laboradors de la «primera època» de la MISCEL·LÀNIA FABRA foren Joaquim Cases-Carbó, Louis Gauchat i Ferran de Sagarra. Remarquem, en fi, que Gauchat i Sagarra (que hi apareixen amb una creu anteposada al cognom) havien traspassat el 1942 i el 1939, respectivament, i, d'una manera semblant, Cases-Carbó moria el 1943: tots tres, abans de la publicació efectiva de la MISCEL·LÀNIA. Ja que de difunts parlo, recordaré que O. J. Tuulio (Tallgren) és el tercer (i darrer) nom que a l'índex de la MISCEL·LÀNIA és consagrat amb la creu dels qui ja havien deixat el món dels vivents.

2. LA REALITZACIÓ

En la dolorosa incertesa
1938

Com és sabut i no hauria de repetir, la dita catàstrofe tingué dues fases. El juliol de 1936 el país visqué una injusta rebel·lió militar i una violenta revolta popular, de les quals es derivà una cruel guerra civil de prop de tres anys de durada. Com tants d'altres sectors de la societat, la cultura, la Universitat i sobretot l'Institut en sofriren a desdir. Amb tot, els qui no en foren arrabassats romangueren al peu del canó, procurant de salvar les essències i treballant per un futur que s'adverava ben incert. La segona fase, a la primavera de 1939, s'inicià amb el tràgic acabament de la Guerra Civil, que significà la desfeta del país, la supressió de les institucions i la persecució indiscriminada de totes les seves manifestacions, i molt especialment de la llengua. Si l'Institut havia quedat tocat el 1936, hagué d'emudir el 1939, fins al punt que aparentment deixava d'existir. No és menys sabut que el gran destret s'havia de perllongar al llarg de gairebé quatre decennis.

Ja es comprèn que la primera fase (1936-1939) incidí en la confecció de la MISCEL·LÀNIA FABRA. Se'n ressentiren molts factors, condicionants de la sort de l'empresa a diversos nivells. Col·laboradors compromesos no pogueren acabar llurs articles. Les comunicacions postals es feien amb lentitud o ni funcionaven. Col·legues estrangers es feren enrere en alguns casos. A desgrat de tot, els originals de què hom disposa són revisats i preparats per a la impremta. Aquesta opera amb pertorbacions greus: canvis en les estructures laborals, no se sap si serviran el paper encarregat, cada dos per tres sonen les sirenes d'alarma de bombardeig, etc. Aquestes anormalitats obstaculitzen de complir els terminis. Les proves d'impremta dels treballs no sempre tornen o, si no, tornen amb retards enormes.

S'acosta el dia assenyalat: el 20 de febrer de 1938 Pompeu Fabra complirà setanta anys. És evident que no serà possible de lliurar-li un volum preparat amb tant d'illusió. En els darrers mesos, la illusió s'ha tenyit d'una esperança desesperada: si no és ara, quan serà? Com escau a la gravetat de la situació, el dia de l'aniversari del Mestre se celebra una reunió íntima al Seminari de Filologia Romànica de la Universitat, que dóna al jardí per la banda del carrer de la Diputació. Pompeu Fabra és el president del Patronat. Tanmateix, el protocol i la formalitat són vençuts per l'adhesió i la simpatia. Fabra és informat dels treballs en curs per a publicar el volum promès. Ja li'n faran ofrena tan bon punt hi haurà el primer exemplar. Mentrestant, per molts anys, mestre Fabra! Pompeu Fabra és amable i planer com sempre. Però, per dins, potser ja comença de confegir els mots *tasca* i *esperança*, que un dia esdevindran la divisa.

Avançant l'any 1938, les coses es compliquen: baixes laborals per les mobilitzacions militars, les centrals hidroelèctriques del Pirineu ja no forneixen energia. El gener de 1939 s'omplen els camins de l'exili. Pompeu Fabra hi té un lloc. Joan Coromines n'hi té un altre. Però Coromines no se'n va sol. Ultra fitxers de lèxic i d'onomàstica, s'enduu totes les proves d'impremta que ha pogut arregar dels articles de la MISCEL·LÀNIA. Naturalment les planxes de plom de la composició tipogràfica resten a Barcelona. Potser un dia seran foses amb textos de signe diferent.

Per un costat: París, Montpeller, Prada de Conflent. Per l'altre: París, Buenos Aires, Mendoza. Dos camins que separen, però un sol destí que uneix. I aquest destí, que implica tantes coses comunes, també inclou (i no és pas la menys important) la MISCEL·LÀNIA FABRA. Però abans ha de passar un cert temps. El temps d'instal·lació material, d'aclimatació a un medi desconegut, d'inserció a una nova feina, també universitària, però nova pels seus quatre costats. Tanmateix, Coromines és intrèpid i, a més: què no faria per mestre Fabra? El projecte de refer la MISCEL·LÀNIA FABRA es troba, doncs, en bones mans.

3. EL RESULTAT

En l'esperança justificada

1943

Joan Coromines ha esdevingut professor de la Universitat de Cuyo, a la ciutat argentina de Mendoza. Hi treballa sens parar en la seva obra lexicogràfica. Sens parar, no. No es pot treure del cap que el 20 de febrer de 1938 prometé a Pompeu Fabra que li trametria el primer exemplar de la MISCEL·LÀNIA que sortiria de les premses. Ha arribat l'hora de recapitular sobre la desventurada empresa i llançar-s'hi de nou. De moment cal fer balanç. Després vindrà l'hora d'escometre'n la realització material, per a la qual ja fa les gestions apropiades.

Comencem per dilucidar l'estat de la qüestió. Deia (fi del número 2) que Coromines s'havia endut totes les proves d'impremta que havia pogut arregar. En principi, això pot servir-nos per a dreçar la llista de col·laboradors, que no hem pogut establir amb dades dels anys trenta. Mirem l'índex de la MISCEL·LÀNIA (p. 401): hi figuren vint-i-un col·laboradors, un dels quals (Amado Alonso) és una adquisició feta a l'Argentina. És sabut que el navarrès Amado Alonso, director de l'Instituto de Filología de Buenos Aires, intervingué en la proposta per a nomenar Joan Coromines professor universitari en terres argentines. Aviat Amado Alonso estigué al corrent de la qüestió de

la MISCEL·LÀNIA FABRA, hi aportà l'inestimable ajut de les seves relacions locals i hi col·laborà amb un article de lectura indispensable sobre la subagrupació romànica del català (p. 81-101).

Per tant, si en llevem Amado Alonso (que s'hi incorporà en els anys quaranta), la llista de col·laboradors que hom preveia a Barcelona en els anys trenta es compon dels vint noms que resten a l'índex (p. 401) més les quatre persones que Coromines cita per llurs noms a l'«Advertiment» (p. VII), que són: J. M. de Casacuberta, R. Aramon i Serra, Pere Fouché i J. Massó i Torrents.² El càlcul ens donaria un total de vint-i-quatre col·laboradors.

Nogensmenys, ací comencen els meus recels, que explico en això que segueix. En primer lloc, no deixa de sorprendre que els romanistes estrangers hi siguin en un nombre tan reduït. Són cinc: Paul Aebischer, William J. Entwistle, Louis Gauchat, Leo Spitzer i O. J. Tuulio (Tallgren). Les estades recents de Joan Coromines a Suïssa i França i el prestigi que s'havia guanyat en pocs anys entre els romanistes europeus permetrien d'esperar que aquests hi fossin més representats.³ No citaré noms, però no puc deixar de recordar certs catalanòfils prestigiosos del moment i relacionats amb l'Institut d'Estudis Catalans que haurien acceptat a mans besades d'homenatjar el Mestre. No hi foren invitats? Si hi foren invitats, els semblà que la situació política desaconsellava de ficar-s'hi? O es perderen els originals? Són dubtes, no pas mancats de fonament.

Tinc, però, un altre argument per a recelar. I ara ja no és un dubte, sinó un fet provat. L'any 1942, essent jo estudiant de l'últim any de filologia romànica a la Facultat de Filosofia i Lletres, m'arribaren unes proves d'impremta del treball que Pere Fouché dedicava a Pompeu Fabra.⁴ Ja he dit abans que Joan Coromines havia agafat totes les proves que pogué emportar-se, però és obvi

2. Pel que fa als dos primers, Coromines dóna compte fins i tot dels temes de llurs articles, i afegeix que tots dos s'han vist impeditos, «per les circumstàncies [polítiques del primer temps del franquisme]», d'acabar-los i d'enviar-los-hi a l'Argentina (p. VII). Quant als dos restants (Fouché i Massó i Torrents), es limita a dir que també espera de veure'ls publicats aviat.

3. A més, la presència de Joan Coromines i Ramon Aramon i Serra al V Congrés de Lingüística Romànica de Niça (1937) era recordada anys després per un bon nombre de romanistes, els quals, gràcies a ells, valoraven l'obra de Pompeu Fabra i de la collectivitat catalanoparlant. Ho vaig poder comprovar des dels meus primers contactes personals amb membres de la Societat de Lingüística Romana, que daten de 1950.

4. Me les féu a mans un bidell de la Facultat, que havia vingut de Madrid (sancionat de resultes de la «depuració de funcionarios» de 1939) i que ens tenia simpatia, a mi i a la colla que formàvem uns quants estudiants. Ell mateix em digué que a l'armari d'on havia sortit aquest plec n'hi havia hagut d'altres, però que aleshores ja només quedava el que ell em donava. Havent comentat amb algú aquesta troballa, m'asseguraven que a la impremta de la Casa de Caritat (de la qual se servia l'Institut) també havien quedat abandonades altres proves d'impremta. Avui tot són suposicions. Només les proves de l'article de Fouché són indiscutibles, les quals conservo i puc mostrar a qui sigui.

que se li escaparen les de Fouché.⁵ Quant a la possibilitat que hagués deixat d'emportar-se'n d'altres, cal no oblidar que sovint els impressors en treien dobles jocs, amb el fi de simplificar-ne la correcció. No hem d'excloure, doncs, que Coromines tingués a Mendoza proves de nous articles, duplicats de les quals haguessin romàs en un calaix a Barcelona. La fi d'aquest episodi és que la contribució de Fouché aparegué l'any 1939 en una revista francesa de lingüística romànica.⁶

Deixem-ho així. El contingut definitiu de la MISCEL·LÀNIA són els vint-i-un treballs que, així aplegats, el constitueixen (sense oblidar els dels quatre col·laboradors virtuals, mencionats a l'«Advertiment», p. VII, que ja he comentat). Joan Coromines revisa meticulosament els originals, bé que, per raons comprensibles (la lluita contra el temps, la manca d'un auxiliar), no arriba a regularitzar les referències bibliogràfiques ni a establir una taula d'abreviatures d'obres citades. En principi, els autors dels treballs apareixen, com és obvi, amb llurs propis noms, però sense indicació de l'indret on viuen ni de la institució (universitària o acadèmica) a la qual pertanyen. Ara bé, no deixem de trobar-hi certes anomalies, que no puc deixar d'exposar i comentar.

D'antuvi, Coromines catalanitza els noms dels col·laboradors de la MISCEL·LÀNIA, àdhuc contra les preferències o els usos habituals d'aquests. Modifica en «Cases-Carbó» el nom de l'autor de l'article sobre la preposició *amb* en català antic (p. 37-41), quan és segur que aquest l'havia signat, com sempre, «Joaquim Casas-Carbó». O adopta l'insòlit «Pere Fouché» per a designar el conegut lingüista rossellonès que, si es deia «Pere» en família, no firmà mai sinó amb el prenom francès «Pierre», amb el qual era conegut pertot arreu. En segon lloc, remarquem que el nom de Josep Giner i Marco és substituït pel de «Guillem Renat i Ferrís» (si bé probablement en aquest cas Coromines no feia altra cosa que respectar la tradició personal d'aquest filòleg valencià, que fins a l'any 1936 sempre havia signat els seus escrits amb pseudònim).⁷

Tanmateix, l'anomalia més rellevant respecte als autors d'articles de la MISCEL·LÀNIA és la que sofriren els noms de Pere Bohigas i Balaguer i Joan

5. Vaig guardar aquestes proves com si fossin una separata. Com era habitual en les proves, apareixen numerades a mà, de l'1 al 38. Però no havien estat corregides. Hi vaig posar una portada amb indicació d'autor (Pierre Fouché) i títol («À propos de *kal*. Étude de toponomastique pré-indoeuropéenne») i un dia vaig escriure-hi *manu mea*: «Proves d'impremta (treball que sembla que anava destinat a la Miscel·lània Fabra). Aparegué a la Universitat en 1942».

6. Pierre FOUCHÉ, «Quelques considérations sur la "base" toponymique, à propos du pré-indoeuropéen *kal* 'pierre'», *Revue des Langues Romanes* (1939), París, p. 295-326. Com es pot veure pel títol que constava a les proves (cf. la nota 5), l'autor havia precisat el seu contingut en publicar-lo a França. No cal dir que pràcticament és el mateix article.

7. Cf. Josep GINER I MARCO: *Obra filològica (1931-1991)*, a cura d'Antoni Ferrando, València, 1998, p. XIII.

Givanel i Mas, els quals foren estranyament reemplaçats pels de «P. B. Balaguer» (p. 36) i «J. G. Mas» (p. 80). Estranyament? El coneixedor més superficial de la situació de casa nostra en els anys quaranta hi endevinarà el desig d'amagar uns noms per evitar que les persones que s'hi identificaven no es trobessin amb complicacions d'ordre polític. Sembla que qui en prengué la iniciativa fou el mateix Coromines, que no ignorava que ambdós autors afectats, fins al 1939 funcionaris de la Generalitat de Catalunya, havien passat a dependre de la Diputació Provincial de Barcelona.⁸

Per fi, la MISCEL·LÀNIA FABRA aparegué a Buenos Aires el 1943, després d'una desena d'anys de vicissituds de tota mena. Deu anys de la vida del Mestre. Si hem d'ésser exactes, cal dir que les darreres fases (impressió i enquadernació) encara en perllongaren una mica més l'acabament tècnic, de manera que, si a la portada llegim «1943», el colofó de l'última pàgina impresa fa com segueix: «Aquest volum s'ha acabat d'imprimir el 29 de febrer de 1944 a la impremta i casa editora "Coni", carrer Perú 684, Buenos Aires».⁹ Feia nou dies que s'havia escaigut el setanta-cinquè aniversari de la naixença de Pompeu Fabra. No cal dir que Joan Coromines s'apressà a fer-ne arribar uns primers exemplars a Prada de Conflent. En aquest racó de les terres catalanes, la MISCEL·LÀNIA esdevenia, en aquell any 1944, una llàntia votiva més, que s'ajuntava a una munió de llumetes que, enmig de les tenebres de l'època més dolorosa de la llengua catalana, vetllaven la *tasca* i estimulaven l'*esperança*.

Si la MISCEL·LÀNIA FABRA no havia tingut una gestació fàcil, tampoc no tingué una vida planera en la seva difusió. Vaig anar-hi al darrere anys sencers, però no aconseguia d'adquirir-la. He comprovat que el 1948 jo encara feia gestions epistolars amb el col·lega i amic Alonso Zamora Vicente, que havia succeït a Amado Alonso com a director de l'Institut de Filologia de Bue-

8. Joan Givanel morí el 1946. He parlat, però, amb Pere Bohigas, que venturosament sempre es posa a l'abast de qui el visita. No recorda d'haver estat ell qui demanés a Coromines que dissimulés la seva filiació personal (a més, la correspondència amb els exiliats aleshores no era fàcil i valia la pena d'administrar-la amb cura), de manera que ell s'inclina a creure que la modificació de noms partí del mateix editor de la MISCEL·LÀNIA.

9. Que em sigui permès d'introduir ací una notícia que té poc a veure amb la MISCEL·LÀNIA, però que sens dubte agrairan els lectors de les generacions joves (més ben dit: de les generacions més joves que la meua). Sota la dictadura mai no mancaren comportaments heroics. Ni en els moments més durs. Penso ara en els impressors coratjosos que, sabent a què s'exposaven, s'arribaven a publicar opuscles catalans (sobretot de poesia i de narrativa) al marge de la censura. Arribats a Barcelona els primers exemplars de la MISCEL·LÀNIA, començaren de circular en el mercat clandestí del llibre certes publicacions amb el peu d'impremta de l'editorial Coni de Buenos Aires, precisant-ne l'adreça del carrer Perú, 684... Almenys, si aquestes publicacions despertaven sospites un dia, la policia sempre podia comprovar que l'editorial Coni no era un invent, sinó una realitat.

nos Aires. Zamora m'assegurava que a la capital argentina el llibre era introvable i que, quan n'apareixia un exemplar en el mercat de vell, costava una fortuna.¹⁰ Per fi, començats ja els anys cinquanta, vaig tenir la sort de poder-la comprar; crec recordar que fou per mitjà d'algú que sabia el meu interès per tenir-la i que l'havia vista no sé on de París. Perdó per aquestes informacions tan personals, les quals, però, demostren que la MISCEL·LÀNIA FABRA s'havia convertit en un merlot blanc, com se sol dir, i que l'Institut d'Estudis Catalans fa un bon servei a la lingüística catalana reproduint-la en facsímil en el cinquantenari de la mort del Mestre.

EPÍLEG

El volum publicat
«Scripta manent»

Fins ací la història de la MISCEL·LÀNIA FABRA. Era la raó principal per a justificar-ne la reproducció en facsímil. Ho acabo de fer, potser massa prolixament, i me n'excuso. No voldria cloure, emperò, la meua presentació sense dir uns mots sobre el seu contingut. Aquest és el que romandrà en la història de la lingüística; atès que el lector ja hi és a tocar, a la distància de girar full un parell de vegades, puc ésser-hi extremament lacònic.

Penso que la impressió que n'ha de treure qui s'hi acosti en aquesta fi de segle ja imminent, és que la MISCEL·LÀNIA FABRA recull en general els temes de què s'ocupaven els lingüistes i els filòlegs de la romanística general, i catalana en particular, a l'entorn dels anys trenta, i els mètodes que aplicaven en les recerques corresponents. Hi trobem representades cinc menes de disciplines. Les enumero, amb una indicació abreujada dels contingut, pels noms dels autors que les presenten:¹¹

1) *Història de la llengua.* a) La llunyana funció dels elements de substrat preromà (P. Bosch i Gimpera). b) La fragmentació de la Romània (Amado Alonso). c) La interpretació històrica del català pel provençalista Bastero

10. Encara que no ho he pogut verificar mai d'una manera documentada, no vull silenciar que durant anys corria la brama d'un episodi que potser és la clau de la raresa d'aquest llibre. Sembla que el vaixell que en transportava de Buenos Aires a Londres el gros de l'edició fou torpedinat per un submarí alemany durant la Segona Guerra Mundial i la seva càrrega desaparegué en les profunditats de l'oceà. No cal dir que el rumor no era inversemblant.

11. No hi faig constar els títols de llurs contribucions per no allargar-me massa: el lector els trobarà a l'índex (p. 401) i, naturalment, a l'encapçalament de cada article. També considero superflu de detallar-ne les pàgines que ocupen en el volum.

(P. B[ohigas i] Balaguer). *d*) L'aportació de la sigillografia (Ferran de Sagarra). *e*) El parlar popular de Barcelona al segle XIX (J. G[ivanel i] Mas).

2) *Gramàtica històrica i etimologia*. *a*) D'aquella, una qüestió crucial de vocalisme (G. Renat i Ferrís). Quant a l'etimologia, trobem tres tipus de disquisicions: *b*) fonètiques (Leo Spitzer), *c*) sintàctiques (Louis Gauchat), i *d*) semàntiques (O. J. Tuulio-Tallgren).

3) *Onomàstica i lexicografia*. *a*) L'etimologia del nom de Catalunya (Paul Aebischer). *b*) Els topònims d'origen germànic (Joan Coromines). *c*) Un cens de sarraïns de començos del segle XV (F. Mateu i Llopis). *d*) Un projecte de vocabulari de la llengua medieval (L. Faraudo de Saint-Germain).

4) *Dialectologia, cultura material i folklore*. Pròpiament de dialectologia, tres reculls: *a*) sobre el rossellonès (Carles Grandó), *b*) sobre Benassal (Maestrat) (Carles Salvador), i *c*) el lèxic sobre l'individu al Flamicell (Pallars) (R. Violant i Simorra). *d*) De la cultura material: el vocabulari de la navegació i de la constucció naval (Lluís P. Flores). *e*) De folklore: dades sobre la comarca d'Alcoi (M. Sanchis Guarner).

5) *Sintaxi*. *a*) De moment, la sintaxi històrica de les preposicions (Joaquim Cases-Carbó). *b*) Sintaxi, psicolingüística i creació (Alexandre Galí). *c*) Relacions amb l'idealisme i l'expressionisme en el llenguatge (William J. Entwistle).

A l'«Advertiment», Joan Coromines remarca el seu desig que, ultra articles sobre la llengua comuna, antiga i moderna, estiguessin representats «tots els dialectes catalans i les altres comunitats lingüístiques que més s'han interessat per la filologia catalana» (p. vi). També cal tenir present que «la incommuniació imposada per les dues guerres explica l'absència de bons amics estrangers» (ibídem), constatació que ja he insinuat al número 3.

En suma: el projecte de la MISCEL·LÀNIA FABRA fou víctima, com el seu il·lustre destinatari, de cruels circumstàncies externes. Malgrat tot, Pompeu Fabra i la seva obra resten amb la validesa de sempre. Esperem que, per la seva banda, la nova edició del volum que fou dedicat al mestre confirmarà l'adhesió perenne de les noves generacions al «seny ordenador de la llengua catalana».

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
Membre emèrit de la Secció Filològica

Barcelona, novembre de 1998